

Doç. Songül Karahasanoğlu Ata
İstanbul Teknik Üniversitesi
Türk Musikisi Devlet Konservatuarı
Müzikoloji Bölümü
Maçka Yerleşkesi 34 367
İstanbul-Türkiye
atason@itu.edu.tr

[İş] –0212 293 13 00/ 2159 :: [f] +90-212- 240 27 50
[cep] –0532 387 21 82

TÜRK HALK MÜZİĞİNİN DEĞİŞİM SÜRECİNE BİR ÖRNEK: MUŞ

Muş (Merkez) Türk Halk Müzikleri derlemesi¹ için en eski olduğunu zannettiğim çalışma 1944 yılına ait derlemedir. Bu derleme ilk sistematik derleme çalışması örneği olan, Ankara Devlet Konservatuarı adına 1937 yılında başlayan ve 17 yıl süren derleme gezisinin bir parçasıdır. Bu derleme gezisi 1944 yılında *Muzaffer Sarısözen, Halil Bedi Yönetken ve Rıza Yetişen* tarafından oluşturulan ekip tarafından yapılmış bu derlemede 9–14 Ağustos 1944 tarihleri arasında Muş'ta yapılmıştır². Ankara Devlet Konservatuvarında bulunan bu kayıtların bir kopyası TRT³ Müzik Dairesi Başkanlığı Türk Halk Müziği Arşivi'ne aktarılmıştır⁴. Konservatuar adına yapılmış derleme gezilerinde, müzikler balmumu veya taş plaklara kaydedilmiştir. “Bu geziler 1937 yılında başlamış ve 17 yıl sürmüştür. 9000 civarında ezgi derlenmiştir. Bunlardan 100 kadarı Muzaffer Sarısözen tarafından notaya alınıp Yurttan Sesler Topluluğunda icra edilerek yurda yayıldı” (Şenel 1998, 115). Bu plakları Nida Tüfekçi TRT’de çalışırken 1972–76 yılları arasında 22 vilayeti, Yücel Paşmakçı da 1976–79 yılları arasında 22 vilayeti 69 vilayete yükselterek makara bantlara kaydetmiştir. Bunların bir nüshası TRT’de kalarak, diğer nüshası da Ankara Devlet Konservatuarı’na verilmiştir

1 Muş’un ilçeleri Malazgirt, Bulanık ve Varto ile merkez arasında folklorik değerler bakımından farklılıklar bulunmaktadır, ilçelerin her biri ayrı araştırma alanlarıdır.

2 İlin yaşlı insanlarına bu kayıtları dinlettiğimde, gerçek müziklerin bunlar olduğunu ve bazıları ise bu kayıtların yapıldığı günü hatırlamış ve o günün ilde büyük bir olay olduğunu, bundan dolayı herkesin merakla kaydın yapıldığı binanın çevresine toplandığını söylemişlerdir. Bu derleme sırasında Muş merkezde müzik yapan yöre sanatçılarının okul binasına toplanarak kayıt yapıldığı şeklindeki anılarını anlatmışlardır (Kalsın, 2000).

3 TRT: Türkiye radyo ve Televizyon Kurumu

4 Ankara devlet Konservatuarı Folklor Arşivinden, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Türk Halk Müziği Arşivi'ne aktarılan plak kopyalarının tamamının 5 adet B bandında toplandığını, ancak daha sonraki yıllarda bu bantların kaybolduğunu öğrendik. Bu nedenle bu bantlara ulaşabilmemiz mümkün olamamıştır.

(Paşmakçı 1997). TRT de bu derleme fişlerinin bazıları, kayıtlarında birçoğu kayıptır. Ankara Devlet Konservatuarı'nda ise çağdaş koşullara göre bu kayıtlar yeniden kaydedilmediği için birçok ses kaydı bozulmuştur. Müzikleri iki bant olarak arşivlenen, Muş kayıtları da bu bantların içindedir. Sarısözen, bu derlemeden sözlü müziklerin beş tanesini notaya alarak, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan notalar arasında yayınlanmasını sağlamış ve Halk Müziği Korolarında seslendirilmiştir.

T.C. Maarif Vekâleti Devlet Konservatuarı Folklor Arşivi başlıklı kâğıtların kullanıldığı derleme fişleri, Muş ili için elli dokuz sayfadan oluşmaktadır. Bunların elli üçü sözlü müziklere altı tanesi sözsüz müziklere ait bilgilerden oluşmaktadır. Ses kayıtları dışında her bir müziği; söyleyenin veya çalanın adı ve yaşı, mesleği, memleketi (vilayeti, kazası, köyü), söylediği parçayı kimden ne zaman, nerede öğrendiği, herhangi bir çalgıyı çalan varsa çalgıcı hakkında bilgileri, parçanın adı, alındığı yer ve tarih, kimler tarafından derlendiği, parçanın sözleri ve düşüncelerin yer aldığı *derleme fişleri* mevcuttur. Derleme fişlerinde kullanılan Türkçe, yöre ağzından daha çok İstanbul ağzına daha yakındır. Bazen bazı kelimeler olduğu gibi yazılmış ve açıklanmıştır⁵.

TRT derlemeleri olarak makalemizde yer alan notaların bazıları da; 1961 yılında, Ankara Radyosu adına (2.Gezi) Muş'ta bantlara tespit edilen ses kayıtlarından yazılmıştır. Bu gezi de Mustafa Geceyatmaz, Fikret Otyam ve teknisyen Mücahit Küçükbaran'dan oluşan başka bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu derleme kayıtlarını TRT den alamadığımı ve dolayısıyla derleme gezisi hakkında bilgi sahibi de olamadığımı üzüntüyle bildirmek isterim.

⁵ Bu derleme ve bundan sonraki derlemelerde de en önemli kaynak kişiler Düriye Keskin ve Fikri İbiş'tir. Muş'ta kadınlar arasında tef çalıp söyleme geleneği yaygın olup Düriye Keskin de yörenin tef çalıp söyleyen tanınmış kadın halk sanatçısı olup yörede Defçi Daza olarak bilinmektedir. Muş'tan derlenen sözlü eserlerin büyük çoğunluğunun kaynak kişisidir. Muş nüfus Müdürlüğünden edindiğimiz bilgiye göre 1322'de Muş'ta doğmuş-12.4.1776 ölmüştür. Baba adı Mahmut Çavuş, anne adı Gülhanım'dır. Her yerde soyadı Keskin olarak bilinmekle birlikte nüfus kütüğünde Sakman'dır. Yörede bilinen ama hakkında çok fazla bilgi edinemediğimiz Defçi Naze'ninde varlığı bilinmektedir. Fikri İbiş ise bir diğer önemli kaynak kişidir. 1910 yılında Muş-merkez, Minare mahallesinde doğmuş yine aynı ilde 1971 yılında ölmüştür. Askerliğini İzmir-Menemen'de yapmıştır. Eğitimi ilkokul olup, Muş Belediyesi evrak memurluğundan emekli olmuştur. Türkü okumasının yanı sıra, İbiş erkekler arasında tef çalıp ilahiler, nefesler ve deyişler söylemiştir. Türkülerin dışında okuduğu ilahiler, nefesler, deyişler iyi bilinmektedir. Def'ini görüp inceleyemedim. Tarifine göre kasnak içinde halkalar varmış. Ve daha ziyade kadınlar tarafından düğünlerde türkü söylenirken çalınmış. Böyle kasnağı halkalı defler Türkistan deflerinde bulunduğu gibi memleketin daha bazı bölgelerinde kullanılıyor(Üngör 1969,11).

Kültür Bakanlığı, o zamanki ismi *Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü*⁶ (HAGEM) tarafından 1987 yılında Muş Merkez ve ilçelerine derleme çalışması yapmak üzere bir ekip yollamıştır. Bu çalışma sonucunda halkoyun müzikleri ve sözlü müzikler, kurum tarafından sekiz adet 1200 feetlik B makara bandı dolduracak şekilde kaydedilmiş ancak üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Merkeze ait derleme gezisini kapsayan kayıtlar edinilemediği için, kurum içinde dinlenerek notaya alınarak araştırmada HAGEM derlemeleri olarak sunulmuştur. Merkezde 13.06.1987 de yapılan derleme halk eğitimde gerçekleştirilmiştir⁷. Bu derlemenin özelliği değişen kültürel yapıyı açıkça göz önüne sermesidir. Türkülerin niteliği değişmiş, daha çok oyun havaları niteliğine bürünmüş, güfte ve müzikler daha basitleşmiş, diziler daha çok sınırlanmış ancak dizi içindeki beş-altı ses kullanılır olmuş, halk müziğinin anonim yapısından daha çok beste türküler ön plana çıkmıştır.

Muş'tan yıllar önce ayrıldığı halde, hafızası berrak bir halk sanatkârı olan ve İstanbul'da yaşayan Saffet Türker'den yaptığımız derlemelerde kaydettiğimiz on yedi eserde notaya alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Türker'in daha fazla eser okumasına rağmen bunların başka illerden derlenmiş olması nedeni ile buraya alınmamıştır. Bu derleme adeta Ankara Konservatuvarı ile HAGEM derlemeleri arasındaki dönemi dolduracak niteliktedir. Muş kültürü içinde yaşamış, göçmen bir Muş'lu olarak İstanbul'da yaşayan Saffet Türker⁸'den İstanbul'da derleme yapılmıştır. Türker derlemesinin en önemli özelliği 1944 derlemesi ile 1987 derlemesi arasındaki dönemi kapsamasıdır. Her iki derlemede de olmayan birçok müzik ondan notaya alınmıştır⁹. Söylediği bazı türküler daha eski derlemelerde mevcut olduğu ve arasında farklılık bulunmadığı için burada tekrar notaya alınmamıştır¹⁰.

6 HAGEM: 29 Nisan 2003'te Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı'nın birleştirilmesi sonucu Eğitim ve Araştırma Genel Müdürlüğü bünyesinde Daire Başkanlığı biçiminde örgütlenmiştir.

7 Halk eğitiminde eğitim gören bağlama çalıcıları ve yöre ses sanatçısı Kazım Aktaş ve Mehmet Çiğir'den derlemeler yapılmış, bağlamaları: Rıfat Bozkurt, Seyfettin Koşatınır, Harun Kendili çalmıştır.

8 Saffet Türker 1944 yılında Muş'ta doğmuştur. Baba adı Abdülbaki olup annesini çok küçük yaşlarda kaybetmiştir. Askerliğini İstanbul'da piyade okulunda yapmış ve İÜ. Edebiyat Fakültesi-Türkoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Yaşamını muhasebecilik yaparak devam ettirmiş ve bu meslekte emekli olmuştur. Evli ve bir çocukludur. Türker, okuyuş ve tarz olarak yöre sanatçısı olan Düriye Keskin'den etkilenmiştir. Babaannesinin (Remziye Türker) yakın dostu olan Düriye Keskin sıklıkla onlarda kalması nedeni ile çocukluğu ve gençliğinde Düriye Keskin ile yakınlığı olmuş, bildiği türkülerini dinlemeyi ve söylemeyi ondan ve kendi babasından öğrenmiş, babasının da oldukça iyi bir sesi olduğunu söylemiştir. Türkü söyleme sırasında İstanbul ve Muş ağızları arasında kaldığı gözlemlenmiştir. TRT Türk Halk Müziği repertuarının hemen hepsini ezberlemiştir.

9 Muş ve yakın illeri kültürel olarak birbirini çok etkilemiş bunun sonucu olarak bazı müziklerin farklı illerde çeşitlenmelerini görmekteyiz. Bunun tipik örneklerine Saffet Türker derlemelerinde de rastlamaktayız. Türker'in Muş türküsü olarak iddia ettiği, söylediği ama müzik olarak benzerliğinden dolayı notaya almadığım sözlü müzikler şunlardır: TRT tarafından Elazığ'dan notaya alınmış "Kevengin Yollarında", "Pencereden Bir Taş Geldi"(Bu türkü Fıncıoğlu'nun 1952 yılında yapmış olduğu çalışmada olması ve türkünün öyküsünün anlatılması

Muş için bir diğeri ise Cemil Demirsipahi'ye ait derlemedir ki bunun sonuçları, *Türk Halk Oyunları* adlı kitabında 2 Muş türküsü ve 2 oyun müziğinin notalanmış hali olarak yer almıştır¹¹.

Toplumun müzik beğenisi üzerinde büyük bir önemi olan ve kitle iletişim araçlarının günümüzde olduğu kadar yaygın olmadığı dönemde bir eğitim kurumu gibi de çalışan, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından notaya alınan toplam 10 türkü bulunmaktadır. Bunların TRT adına Muzaffer Sarısözen tarafından notaya alınan beş tanesi Ankara Devlet Konservatuvarı Derlemelerinin olduğu bölümün içine bu derleme gezisinden notaya alındığı için konuldu. TRT derlemeleri başlığı altında diğer beş türkünün notaları da verilmiştir. Bunlar büyük bir olasılık ile TRT tarafından 1961 yılında Ankara radyosu adına gerçekleştirilen derleme gezisinden notaya alınmış ezgiler olduğu düşünülmektedir¹².

Muş müziklerinin güfteleri hakkında, içinde müzikle ilgili yazılı malzemeleri bulduğumuz bazı araştırmalar mevcuttur. Bunların önde gelenleri; Muş ilinde 1948 yılında ağızlar için derleme yapan Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'na aittir. Bu kitapta ağırlıklı öncelikle Veli Yağmurci ve diğer yöre sanatçılarından derlemeler yapılmış ve kitapta bazı türkülerin güfteleri verilmiştir. 1947 yılında, Salih San tarafından yazılan *Dün ve Bugün Muş* adlı kitapta da, yöre sanatçılarından alınma bazı türkü güfteleri de yer almaktadır. Ankara Üniversitesi

üzerine buraya alınmıştır) Erzurum'dan "Keşkem Bu Ellere Gelmez Olaydım", Kars'dan "Ahşamdı Ezan Vahdi" ve Anadolu'nun bir çok yerinden derlenen "Afşar Bozlağı" ki bu müzik 1944 Muş derlemelerinde de mevcuttur ve notaya alınmıştır. Ancak diğer bir yandan bu ilin yaşlılarının iddia ettiği gibi bazı Elazığ, Diyarbakır ve Urfa türkülerinin Muş'a ait olduğudur. Bunlar TRT arşivinde o illere ait olarak görülmektedir. Çok hızlı yayılan ve hareket eden sözlü ve sözsüz ezgilerin yakın illerce söylenilmesi ve sahiplenilmesi doğal bir sonuçtur.

10 Saffet Türker'in okuduğu türküler; Güllü Hamamın Üstiyem, Muş'umuz Dört Bucaktır, Hineyi Getir Ane, Mektebin Bacalari, Kalenin Bedenleri, Sabahın İlk Ezanı, Atım Atım Kır Atım, Açılmış Laleler Güller, Yağmur Yağar Çukur Yerler Göl Eyler, Havada Bulut Yok, Bugün Günde Çarşamba, Muş'un Etrafında Atlı Gezerim, Evleri var hane hane, Karşiki dağdan inerem, Bu dağın ardı mantar, Minarede ezan var, Mendolo, Aşkolsunda hanım sana aşk olsun, Mongok Bağları, Dellocan, Himhime Torevan, Çift candarama geliyor, Hareli baston, Pencereden bir taş geldi(Mamoş), Kevingin Yollarında, (bunun ezgisi Sabahın ilk ezanı adlı türkü ile aynıdır). Bazı türkülerinde ezgisini hatırlayamadığını söyleyerek sadece güftesini kendisinden kaydetmiş durumdayız.

11 Sözlü müziklerden biri Bülbülün kanadı sarı adlı türküdür ki Ferruh Arsunar ile birlikte imza koymuştur. Ferruh Arsunar 1932 yılında Muş'ta bulunmuş bu dönemde derlediği Muş işgal türküsü ve Yemen Türküsünü yayınlamıştır. Bu türkünün de Arsunar'ın derlemesi olup Demirsipahi tarafından yayınlanmış olma ihtimali büyüktür. Ancak bu türkü 1983 yılında Celal Güzelses'in plak kayıtlarından, Diyarbakır iline ait bir türkü olarak TRT tarafından notaya alınarak yayınlanmıştır. Oysaki bu türkü Bülbül başlığı ile 1947 yılında basılan San'nın kitabında ve 1951 yılında basılan Caferoğlu'nun kitabında da Ömer Özen'den derlenmiş olarak yer almıştır. Bir diğeri ise Artvin ve Muş arasında aidiyet olarak tartışmalı olan Bir candarma geliyor adlı türküdür. Bu iki türküde kitapta Muş türküsü olarak yer almıştır (Demirsipahi, 1975, 225, 407).

12 Bu müziklerin bazılarının kaynak kişisi Muşlu TRT sanatçısı Muazzez Türing'dir.

(1952) ve İstanbul Üniversitesi (1968) bünyesinde Muş ağız üzerine yapılmış bitirme tezleri içinde de Muş yöresi halk kültürüne ait bilgiler yer almakta olup, bazı türkü güftelerine de rastlanmaktadır. Tüm bu kaynaklarda, güfteleri yer alan türkülerden bazılarının müzikleri tarafımızdan bulunmuş ancak bazılarının müziklerini tespit edebilmek mümkün olmamıştır. Burada, güfteleri yer alan türkülerini söyleyen halk sanatçıların ölümü ile bazı eserlerin yok olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu eserlerde, müzikleri bilinen bazı türkülerin farklı kıtalarına da tesadüf edilmiştir. Bu kıtalar, müziği bilinen eserlerin güfteleri altına eklenmiştir. Müzikleri bulunamayan güfteler ise, ayrı bir tablo halinde verilmiştir. Kim bilir belki bir gün bu güftelerin müziklerini bilen birileri de ortaya çıkar ve o sözlü ezgilerde kaybolmamış olur (EK: 3).

Ülkemiz genelinde ekonomik değişim, sürekli yaşanan iç ve dış göçler ve özellikle kitle iletişim araçlarının etkisi ile popüler kültürün şehir, ilçe ve köylere kadar yansiyarak halk kültürünü önemli ölçüde etkisi altına almakta ve kültürel yapıda da hızlı bir değişime neden olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Muş özelinde ise “1995 ekonomik verilerine göre Muş ili kişi başına yıllık 660 Dolara sahip olmakla ülke genelinde sonuncu sırada yer almıştır” (Ekici, 1998, 23). Eğitim düzeyi açısından da durum pek iç açıcı değildir. “Eğitim göstergeleri Türkiye ve bölge ortalamalarının bir hayli altındadır. Okur-yazarlık oranı % 38,7’dir” (Ekici 1998, 13) Üniversitesi olmayan bu şehrin sahip olduğu lise ve ilköğretim de yine Türkiye ortalamasının alt sıralarındadır. Gelişmemiş bir il olması yeterince eğitim kurumlarının olmaması ve iş alanının darlığı nedeni ile özellikle 1950’li yıllardan sonra şehir nüfusunun önemli kısmı göçmüştür. Doğurganlık oranının yüksek olmasına karşın nüfusun bir bölümünün göçebe ve yarı göçebe olması nedeni ile nüfus fazla artmamaktadır. Halkının büyük çoğunluğunun göçebe olan bu ilin kültürel birikimi de nüfusu gibi savrulmuştur. Oysaki oldukça eski bir tarihe sahip olan bu topraklar çok fazla medeniyete ev sahipliği yapmış ve bundan dolayı farklı kültürlerin etkisini içinde barındırmaktadır. Popüler kültürün etkisi ve bu etkinin yarattığı değişimin en önemli karşılaştırma araçları ise derlenen halk kültürü/müziği verileridir. Bu ildeki yüzyılların kültür hazinesi göç ve sosyal ekonomik koşulların değişmesi ile hızla yok olmuştur.

Bu araştırmada yayınlanmış veya yayınlanmamış tüm Muş müzikleri toplanmaya çalışılmış ve resmi ve özel araştırmalarda toplanan müzik örneklerinin tamamı notaya alınmıştır. Bu araştırmada derlenen ve notaya alınan eserler incelenmiş genel bir takım veriler elde edilmiştir; Yerel ağız Doğu-Anadolu ağızları grubunda yer alır, diğer Doğu Anadolu

illeri ile birlikte Muş yerel ağzında da görülen kimi özellikler, çok geniş bir alana yayılmıştır. Muş, uzun yıllar kapalı toplumsal yapı bu dilin özelliklerini korumuştur. Dilde yörede yaşayan diğer grupların da etkisi de görülmekle birlikte, çevre illerle kültür iletişimi, diğer iletişimi ortam hazırlamışsa da, yerel dil özellikleri köklü değişimlere uğramadan günümüze kadar sürmüştür. “Muş yerel ağzında Azeri lehçesinin etkileri belirgindir. Kars, Erzurum, Erzincan, Van, Bitlis, Elazığ ağızları ile kimi benzerlikler gösterir. Ancak kapalı toplumsal yapıyla oluşan kimi özellikler dikkati çeker” (*Yurt Ansiklopedisi*, 6038). Yerel ağız özellikleri bazı türkü sözlerinde ve burada bazı güftelerin dil özellikleri ve yerel ağızlar üzerine yapmış olan çalışmalarda göze çarpar.

Bu ilin müzikleri ile adeta toplumsal yapısı ve tarihi incelenebilir. Muş halk türkülerinin ana temaları; kahramanlık, savaş, açlıkla savaşım, inanç, seferberlik ve seferberlik acısı, Muş’un işgalinin yarattığı acı, ayrılık acısı, övgü, sevgi, anne sevgisi, tabiat güzelliği, düşün ve mutluluktur. Muşta bugüne kadar yapılan derlemelerde, ezgi adlarını halk müziğinin genel türleri olarak da görmekteyiz. Maya¹³, Yüksek Maya¹⁴, Divan, Bozlak, Deyiş, Nefes, Mani, Sümmani Ağzı, türlerinin dışında, Şah İsmail, Kerem, ağıtlar, gelin, davar, cirit, at oynatma havaları, kahramanlık ve seferberlik türkeleri söylenir. Muş ezgilerinde bir buçuk oktavlık birkaç ezgi olmasına rağmen genellikle diziler bir oktav içerisinde dolaşır. Hüseyini, Muhayyer, Kürdi, Uşşak, Bayati, Rast, Saba, Segâh ve Hicaz ailesi dizilerin çeşitli dereceleri içinde dolaşan ezgiler çoğunluktadır. Muş ezgilerinde belli bir diziye uyulur başka bir diziye geçiş yapılmaması ile birlikte bazen arızalı seslerde rastlanmaktadır. Serbest ritimli ezgiler ile birlikte 2, 3, 4, zamanlı ezgiler yanında bunların üçerli biçimleri olan 6, 9 ve 12 zamanlı usulün birçok örneği bulunmaktadır. Ancak en çok kullanılan ritmik yapı *aksak* ritimdir. Üçlüsü çeşitli düzümelerde yer alan beş ve on zamanlı usul örneklerine de bu yörede sıkça rastlanır.

Araştırmada sözlü ezgilerden sonra ayrı bir bölüm tüm derlemelerdeki *Oyun Havaları* bir araya toplanarak ayrı bir bölüm haline getirilmiştir. Oyun Havaları üzerine daha önceden yapılmış çalışmalara baktığımızda Muş oyun havaları önceden notaya alınmadığı için bu konuda herhangi bir çalışmaya ulaşamıyoruz ancak çeşitli kitaplarda en fazla oyun isimlerine ulaşabildik. İki kitapta da iki oyun havasının notasını bulduk ancak çok kısa ve eksik olarak

13 Maya, günümüzde uzun hava diye bilinen türün yörede kullanılan ismidir. Serbest ritimli ezgilerin bu şekilde adlandırılması Doğu-Anadolu bölgesinde yaygındır.

14 Söylenen dizinin tiz bölgelerinden başlayan ve genellikle tiz seslerde gezen serbest ritimli ezgilere verilen isimdir.

notya alınmadığı için değerlendirilmedi. Ankara Devlet Konservatuvarı derlemelerinde yer alan müziklerle birlikte tüm derlemeler bir araya toplandı. Muş oyun müzikleri üzerine çalışırken öncelikle 1944 derlemelerini temel alınarak çalışıldı. Muş oyun havaları için bazı araştırmacılar bölgesel taramalar yapmış, bazıları ise İstanbul'da düzenlenen yarışmalara gelen ekipler üzerine çalışmışlardır (Su 1994). Bu konuda önemli bir kaynak Gazimihal'in üç ciltlik Türk Halk Oyunları Katalogu'dur(1991.1993.1994). Halk Oyunları araştırmacısı Şerif Baykurt'a (1932, 105) göre Muş yöresi oyun isimleri; Ağır Govent (Ağır Oyun), Alkuştta- (Arkuştta, Hakuştta, Harkoştta, Harkuştta, Yalkuştta, Yarkuştta), Aşırma, Aşşoki, Bar, Berite, Çapakay, Güvende, Kançer Bıçak, Karşılama, Karzani, Kurt Oyunu, Ördek, Silvani, Tamzara, Tek Oyun, Tello, Zeybek. Folklor araştırmacısı Metin And'a göre Muş halk oyunları isimleri; Ağır Oyun, Ağır Govent, Aşırma, Berite, Çapakay, Güvende, Hançer Pıçak, Harkuştta, Horo, Karşılama, Karzani, Kılıççı, Kılıç-Kalkan, Koçeri, Kol Oyunu, Köçeri, Ördek, Silvani, Şeyh Şamil Oyunu, Tamzara, Tek Oyun, Tello, Yalkuştta, Yarkuştta, Zeybek'dir (1974, 176–179).

Oyun havaları tasnif edilip notaya alınırken, sözlü müziklerde yaşanana benzer bir durumla karşılaşıldı. 1944 derlemesinde Kavalla çalınmış oyun müziklerinin içinde Halil, Cirit Oyunu, Gelin Bindirme, İt Uyumuş Kurdu Kaçtırmadan (İti Seliyor Kavalla), Koyun Suya Giderken, Oyun Havası, Bir Hava (Herkes Otururken Çalınmış), Çembeli (Kız Kaçırma Üzerine) Cirit havası, Lavik, Davarı suya indiriyor, Lavük (hey kardaş, hey kardaş), Gılıç oyun havası (halay), Koçeri, Atlılar (cirit havası-gelin götürme) adlı Zurna¹⁵ ve davul ile çalınmış Meyrami, Ağır oyun havası, Gelin bindirme, Yol havası, Cirit havası, Köroğlu, Oyun Havası (ahıskadan), Aşırma (sektirme), Yarhuştta adlı ve Lemo ve Tello isimli sözlü oyun havaları vardır. Bu isimdeki oyun müziklerinin birkaçı bölgede günümüzde bilinmemektedir. İlk derlemede, burada oyun müziklerinin notaya alındığı HAGEM derlemesine göre oldukça farklı oyun müzikleri vardır. Burada adı zikredilen ve kayıtların kötülüğünden bazıları notaya alınmakla birlikte hepsi üzerine çalışılmadı. Değişimin en büyük örneği, Türk geleneğinde yer alan *Cirit oyunudur*. Bu oyunun kendine has bir müziği vardır ve gelenekte bu müzikle birlikte bu oyun oynanır ama bu oyun yörede artık bilinmemektedir. Aşşoki adlı oyun havasının ismi 1989 Muş yıllığında yer almasına rağmen müziğine herhangi bir derlemede rastlanmamıştır.

15 Zurnayı Binali Çelikel davulu Feyzullah Çelikel çalmış ve "bunlar Ahıska mühaciridirler" diye bir not var. Ahıska, şu anada Gürcistan sınırlarında yer alan Türkler için önemli bir yerleşim yeridir.

Muş ili halk oyunları dizi biçimde disiplinli bir tarzda oynan halay türü oyunlardır. Halaylar kadın ve erkeklerce davul-zurna eşliğinde ayrı olarak oynanır. Yörede oyunlara halaylar, kılıçlı oyunlar, kenetli oyunlar, çepikli oyunlar gibi değişik adlarla anılmaktadır. Muş ve çevresindeki mahalli oyunlar, gelenekler, yaşama tarzının bir parçasıdır. Bu oyunlarda Doğu Anadolu Bölgesi'nin özellikleri görülür. Halay dizisinin başında oynayana "Halay Başı" sonundakine de "Pöççük" denir. Halk Eğitimde oynayanlar bu oyunları düğünlerden ve şimdi bu ilden Bursa'ya göçmüş olan Salih Polat adlı kişiden öğrendiklerini ve şehir ve köylerde oynanan oyunlar arasında bir farklılık bulunmadığını söylemişlerdir.

SONUÇ

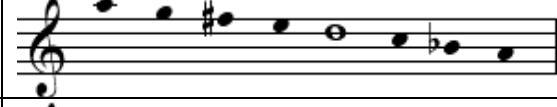
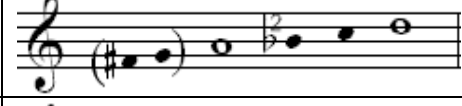

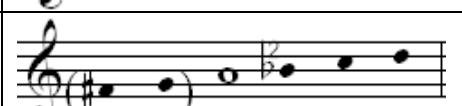

Aralıklarla on yıldır üzerinde çalıştığım Muş Türküleri, Türkiye'de yaşanan halk müziği değişim sürecinin çarpıcı örneklerinden biri olarak dikkat çekici boyuttadır. Ek: 1'de yer aldığı şekilde ses sahasının en geniş olduğu ezgiler Ankara Devlet Konservatuvarı adına yapılan derlemede mevcuttur. Bu derlemeden 33 farklı ezgi notaya alınmıştır. Oysaki Saffet Türker'den 16 ve Hagem derlemelerinden 9 sözlü ve usullü ezgi vardır.

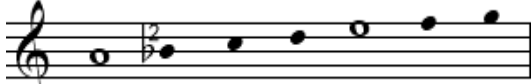

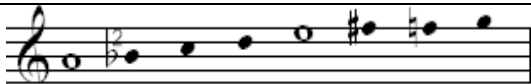
Ek:2'de yer aldığı şekilde Ankara Devlet Konservatuvarı Sözlü Ezgilerinde 10 farklı ritim bulunup bunların 3 tanesinde ritmik değişiklik vardır. Oysaki Saffet Türker derlemesinde 5 farklı ritim yer almıştır. HAGEM derlemesinde ise toplam 9 ezgi vardır ve bunlarında 3 farklı ritime rastlamaktayız. TRT tarafından notaya alınmış 5 ezgide 3 farklı ritim mevcuttur. Cemil Demirsipahi' de ise iki ezgide iki farklı ritim vardır.

Serbest ritimli ezgilerde bu değişim daha belirgin olarak önümüze çıkmaktadır. Ankara Devlet Konservatuvarı 13 uzunhava formunda ezgi var iken, bu sayı Saffet Türker derlemesi ve HAGEM derlemesinde bire düşmektedir.

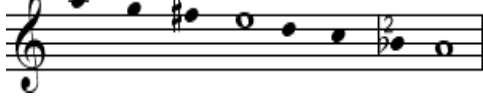

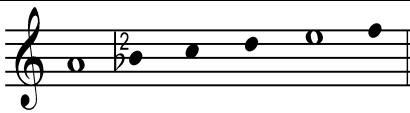

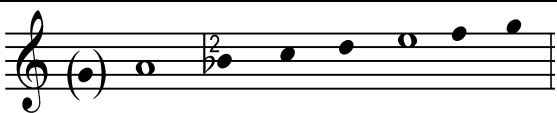

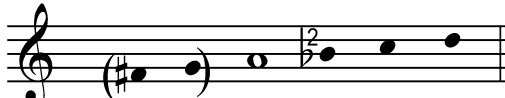
Sözsüz ezgilerde ise Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan 25 ezgi ve HAGEM derlemesinden 17 ezgi derlenmiştir. Bunların her ikisinde de 8 farklı ritim bulunup 4 tanesinde ritmik değişiklik vardır.

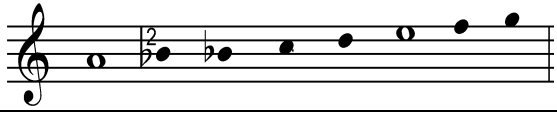
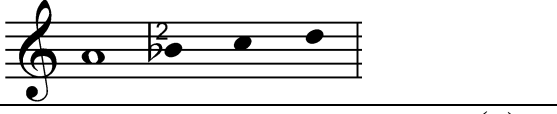

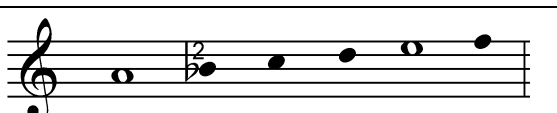

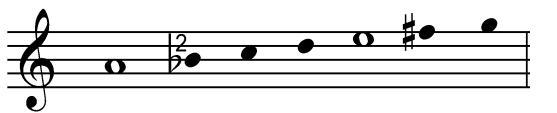
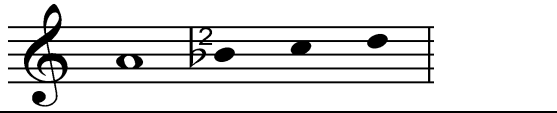

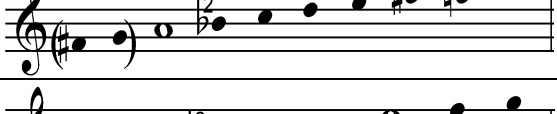
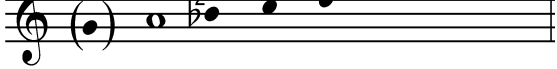
EK: 1**MUŞ'DAN DERLENEN SÖZLÜ VE SÖZSÜZ EZGİLER**

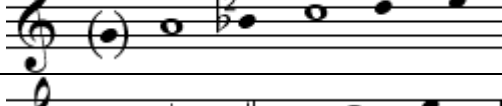
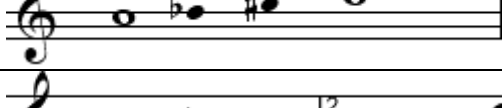
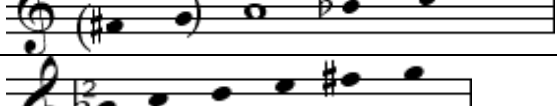
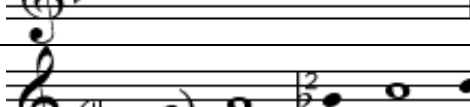
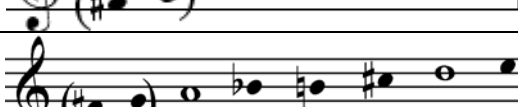

	Derlenen ezginin ismi	Kaynak Kişi	Ses aralığı	Usulü
A. D. K. Sözlü Ezgiler	Açıldı Laleler Güller	Düriye Keskin ve Fikri İbiş		4/4
	Bağa Girdim Yazmam Düştü Teyege	Düriye Keskin		10/8
	Başkale'den Gelir Tatar	Salih Atıcı		12/8
	Ben Çalarım Sen Oyna	Binali Çelikel		6/8
	Bir Çift Turnam Yolda Yoruldu	Fikri İbiş		5/8 – 10/8
	Bögün Hava Mavidir	Binali Çelikel		4/4
	Bu Dağlarda Ordu Var	Fikri İbiş		10/8
	Buradan Bir Gazi Geçdi	Düriye Keskin		6/8
	Çıktım Binek Daşına	Düriye Keskin		8/8
	Dağlarda Meşelerde	Düriye Keskin		6/8 – 10/16
	Evleri Var Hane Hane	Fikri İbiş		10/8
	Evlerinde Kışmışınen Badem Var	Muhittin Polat		10/8

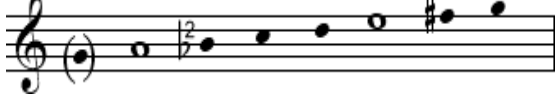
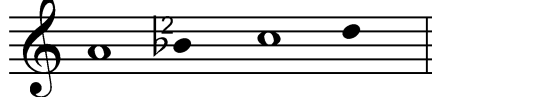
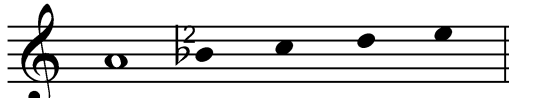
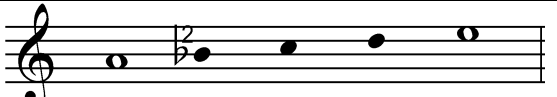

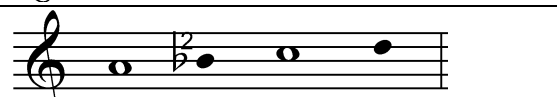

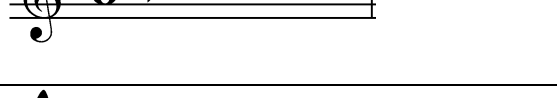

	Evlerinin Önü Susam	Taceddin Çeşitli		4/4
	Gapılarının Önü Fındık	Memet Çağlar		6/4
	Giderem Rus'a Garşi	Salih Atıcı		12/8
	Gittim Kiliseye Bakdım Haçına	Düriye Keskin		10/8
	Güllü Hamanın Üstiyem	Düriye Keskin		10/8
	Havada Bulut Yok Bu Ne Dumandır	Düriye Keskin		10/8
	Havuz Başının Gülleri	Düriye Keskin		4/4
	Kaleden Kaleye Şahin Uçurdum	Salih Atıcı		10/8
	Kalem Üstünde Kalem	Fikri İbiş		10/8
	Mektebin Bacaları	Düriye Keskin, Muazzez Türing		4/4
	Mongok Bağları	Düriye Keskin		4/4
	Muş'un Arkasında Kurtik Dağidir	Fikri İbiş		4/4
	Muş işgal türküsü (Ferruh Arsunar Derlemesi)	?		2/4
	Muş'un Etrafında Fesli Gezerim (TRT Derlemesi)	Kadri Kars		4/4

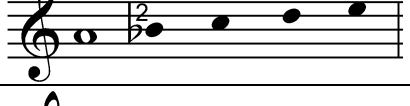

	Ordumuz geldi Muş'a dayandı	Fikri İbiş		12/8 17/8
	Ötme Bülbül	Abdurrahman Bingöl		4/4
	Pencereden Bakıyor	Tahsin Bozkurt		4/4
	Pottigin Degirmani	Düriye Keskin		2/4
	Sarı Kavunu Dildim	Fikri İbiş		4/4
	Suda Balık Yan Gider	Düriye Keskin		6/8
	Zabahınan Vardım Ben Bir Nursuza	Halit Bingöl		4/4
A. D. K. Serbest Ritimli Ezgiler	Ben nerde yârim nerde	Abdurrahman Bingöl		
	Bir Zaman Da Şu Yaylayı Gezmeli	Abdurrahman Bingöl		
	Bülbülem Bağ Gezerem	Ahmet Ümit		
	Dara zülfün dara zülfünü	Seyfettin Dede		
	Derdü Gamın Erbabiyem	Seyfettin Dede		
	Duman almış şarşirmişem yolumu	Selahaddin Çömlekçi		
	Elinde Şişe Gavlün	?		
	Gahdi Köç Eyledi Avşar Beyleri	Abdurrahman Bingöl		
	Garşıya gar düşdü gel	Mikail Bulut		

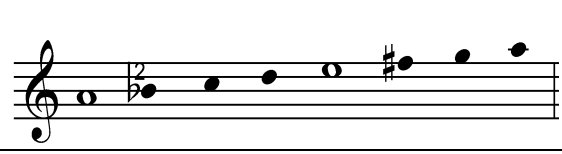
	Kirtakum'da Bir Kuş Var	Fikri İbiş		
	Ses verdim sesdan oldum	Seyfettin Dede		
	Uzun selvi gavah çıkar senin dalın budarım	Abdurrahma n Bingöl		
	Zalim gine bu handan	Fikri İbiş		
A. D. K. Sözsüz Ezgiler	Cirit Havası - Zurna / Davul	Binali /Feyzullah Çelikel		4/4 – 2/4
	Gelin Bindirme - Kaval	Hamza Daş		4/4 – 5/4
	Halil – Kaval ile Müzik	Hamza Daş		3/4
	Oyun Havası - Kaval ile Müzik	Hamza Daş		2/4
	Lavik - Kaval ile Müzik	Hamza Daş		Serbest
	Koyun suya Giderken- Kaval ile Müzik	Hamza Daş		4/4 – 2/4 – 5/8
	Zurna / Davul ile Müzik - 1	Binali /Feyzullah Çelikel		Serbest
	Zurna / Davul ile Müzik - 2	Binali /Feyzullah Çelikel		4/4
	Zurna / Davul ile Müzik - 3	Binali /Feyzullah Çelikel		4/4

	Zurna / Davul ile Müzik - 4	Binali /Fezullah Çelikel		4/4
	Zurna / Davul ile Müzik - 5	Binali /Fezullah Çelikel		8/8
	Zurna / Davul ile Müzik - 6	Binali /Fezullah Çelikel		Serbest
	Zurna / Davul ile Müzik - 7	Binali /Fezullah Çelikel		Serbest
	Zurna / Davul ile Müzik - 8	Binali /Fezullah Çelikel		5/8
	Zurna / Davul ile Müzik - 9	Binali /Fezullah Çelikel		12/8- 2/4
	Zurna / Davul ile Müzik - 10	Binali /Fezullah Çelikel		5/8
	Zurna / Davul ile Müzik - 11	Binali /Fezullah Çelikel		2/4
	Zurna / Davul ile Müzik - 12	Binali /Fezullah Çelikel		2/4
	Zurna / Davul ile Müzik - 13	Binali /Fezullah Çelikel		2/4
	Kaval Müzik - 1	Hamza Daş		Serbest
	Kaval Müzik – 2	Hamza Daş		4/4
	Kaval Müzik – 3	Hamza Daş		4/4
	Kaval Müzik – 4	Resul Çelik		4/4
	Kaval Müzik - 5	Resul Çelik		2/4

	Kaval Müzik - 6	Hamza Daş		Serbest
Saffet Türker Sözlü Eserler	Açılmış laleler güller	Saffet Türker		12/8
				4/4
	Bahçelerde yeşil yaprak	Saffet Türker		12/8
	Bizim Dağın Başını	Saffet Türker		2/4
	Bu Dağın Ardı Mantar	Saffet Türker		4/4
	Bugün Günde Çarşamba	Saffet Türker		4/4
	Çaldığım bağlama kömür gözlüm ağlama	Saffet Türker		4/4
	Evlere karşı güller	Saffet Türker		4/4
	Evlerinin önu yonca	Saffet Türker		4/4
	Hıneyi Getir Ane	Saffet Türker		10/8
	Kaleden iniyorum	Saffet Türker		4/4
	Karşiki Dağdan İnerem	Saffet Türker		4/4
	Minarede ezan var	Saffet Türker		4/4
	Mongok bağları kure	Saffet Türker		4/4
	Muş'umuz Dört Bucaktır	Saffet Türker		2/4

	Sabahın ilk ezanı	Saffet Türker		5/8
	Şu gelen Muş'un kuşu	Saffet Türker		2/4
S.T. Serbest Ritimli Ezgi	Yağmur Yağar	Saffet Türker		Serbest
HAGEM Sözlü Eserler	Başına bağlar urbana	Mehmet Çiğer		4/4
	Bu dağın karı menem	Mehmet Çiğer		2/4
	Elmayı koydum harale	Kazım Aktaş		10/8
	Haspet kalesinde sıra güzeller	Mehmet Çiğer		5/8
	Kurtig'in meşeleri	Mehmet Çiğer		4/4
	Maşe maşeye benzer	Kazım Aktaş		4/4
	Oynama Yorulursun (Naim)	Mehmet Çiğer		4/4
	Reyhan ektim duvare	Mehmet Çiğer		10/8
	Su gelir hışım hışım	Mehmet Çiğer		2/4
HAGEM Serbest Ritimli Ezgiler	Kirtakum'da Bir Kuş Var	Mehmet Çiğer		Serbest
HAGEM Sözsüz Ezgiler	Ağırbar	Cemil /Etem Ketir		4/4
	Ağır Bar(Kınayı Getir Ane)	Cemil /Etem Ketir		10/8
	Aşırme (Aşırma)	Cemil /Etem Ketir		6/8

	Botani	Cemil /Etem Ketir		4/4
	DendikBade(De mlik Bade)	Cemil /Etem Ketir		4/4 – 12/8
	Gerandi	Cemil /Etem Ketir		4/4 – 12/8
	Keçike	Cemil /Etem Ketir		4/4
	Koçeri	Cemil /Etem Ketir		4/4
	Mendo	Cemil /Etem Ketir		2/4
	Nare (y)	Cemil /Etem Ketir		2/4
	Papuri	Cemil /Etem Ketir		2/4 – 6/8
	Pericani	Cemil /Etem Ketir		4/4 – 12/8
	Senik	Cemil /Etem Ketir		12/8 – 4/4
	Şemami (Şemame)	Cemil /Etem Ketir		12/8 – 4/4
	Yalkuşta	Cemil /Etem Ketir		4/4
	Yarha Meyrem	Cemil /Etem Ketir		4/4
	Zeyno	Cemil /Etem Ketir		4/4
TRT Sözlü Ezgiler	Atım atım kır atım	Muazzez Türing		10/8
	Değirmenin Bendine	Muazzez Türing		15/4

	Garşıda Gıza Gurban	?		4/4
	Kaleden Kaleye Ben Gördüm Oni	Muazzez Tüning		10/8
	Kalenin Bedenleri	Düriye Keskin		4/4
Cemil Demirsipahi Sözlü Ezgiler	Bir Candarma Geliyor Lo Kaymakam Konağından	Düriye Keskin Muazzez Tüning		10/8
	Bülbülün Kanadı Sarı	?		12/8 – 10/8

EK:2

	Notalanan ezgi sayısı	Usul sayısı
A. D. K. Sözlü Ezgiler	33	10 farklı ritim 3 tanesinde ritmik değişiklik var
Saffet Türker Sözlü Eserler	16	5 farklı ritim
HAGEM Sözlü Eserler	9	3 farklı ritim
TRT Sözlü Ezgiler	5	3 farklı ritim var
Cemil Demirsipahi Sözlü Ezgiler	2	2 farklı ritim var
A. D. K. Sözsüz Ezgiler	25	8 farklı ritim 4 tanesinde ritmik değişiklik var
HAGEM Sözsüz Ezgiler	17	8 farklı ritim 4 tanesinde ritmik değişiklik var
A. D. K. Serbest Ritimli Ezgiler	13	
S.T. Serbest Ritimli Ezgi	1	
HAGEM Serbest Ritimli Ezgiler	1	
Ezgisi Derlenmemiş Türkü Güfteleri	28	

EK: 3

Salih San Derlemeleri	Ezgiyi Derlenmemiş Türkü Güfteleri	Kaynak Kişi
	Sarı pabuç zenane	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Yel gelir fani fani.	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Arınç'ta üç minare,	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Bir tel çektim, Diyarbakır Valiye,	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Dere yolu düz gider, balam	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Yemeklerde üç yemek var yenecek	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Minarenin uçları,	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Ördek uçtı	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Ev süpürür, toz eder, Tello	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Masa üstünde kaymak	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Arabaya bindim belim büküldü	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
	Meyremo Meyremo	Muşlu Maşallah, Terzi Fahri, Rasim Karaca
Ahmet Caferoğlu Derlemeleri	Puşi Türküsü (Bu puşi ne puşidir)	Veli Yağmurci
	Goşme (Değirmenin bendine)	Veli Yağmurci
	Siyah puşi bağlaram	Saleh Atici
	Fürün ögünde kürek	Muhittin Polat
	Emine (Eminem gider ahşam suyüne)	Fikri İbiş
	Türki (Başine goymış imame)	Fikri İbiş
	Yağmur Duasi(Çerim çerim	Ömer Özen

	çömçecük)	
	Gevlün Türküsü(Elinde şişe gevlün)	Salih Atici
	Odasine Vardim (Odasine vardım olurmi böle)	Muhiddin Polat
	Şarkı (Çekmecenin anahdarı gümüşdan)	Düriye Keskin
	Çanahgele Türkisi (Çanahgele içinde vurdular meni)	Veli Yağmurci
	Suphan Dağı (Sene deller Suphan dağı)	Veli Yağmurci
	Ezirgan Türküsü (Ezirgani sel aldi)	Veli Yağmurci
	G'elin Türküsü (G'elin deyer benim altun başım var)	Veli Yağmurci
Ankara Devlet Konservatuarı Derlemeleri	Ben olmuşam bir gözele yağinci / Kerem'den Bir Parça	Allahverdi Karakaya
	Dağlar al geyinmiş deryalar gara / Yarali Mahmut'dan	Seyit Ali
	Dün mü burdayydın böğün mü geldin/Bülbül (Durnalar)	Seyit Ali
	Esmailhüsünde zâyil gördüm / Bektaşî Nefesleri'nden	Seyit Ali
	Ey ağalar gedene bah gedene/Âşık Abbas'dan Bir Parça	Allahverdi Karakaya
	Felek beni bağa bağban eyledi / Kerem	Seyit Ali
	Gönül ne yatarsın viran köşkünde / Ne Hayaldasin	Seyit Ali
	Gurbet elde baş yastığa gelende / Garip'ten Bir Parça	Seyit Ali
	Melezgird'in Daşına Bah	Seyfettin Dede
	Nahnü gasem nada taksimde Mevla / Sümmani Ağzı	Seyit Ali
	Sabahdır Ezana Bak	Memet Çağlar

	Seherde bir keklik düştü duzağa / Şah İsmail - Arabüzengi	Seyit Ali

KAYNAKLAR

- ARSUNAR, Ferruh, 1932, Türk Anadolu Halk Türküleri, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları No:2, Ankara,
- AND, Metin, 1974, Oyun ve Büyü, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,
- BAYKURT, Şerif, 1932, Türk Halk Oyunları, Halkevleri Genel Yayın Merkezi Yayınları No:1 Ankara,
- BİNGÖL, Halit, 1982, Muş'un Kültür Hayatına Toplu Bir Bakış, Umur Yayınları, İstanbul,
- CAFEROĞLU, Ahmet, 1995 (2. Basım)1951(1. basım), Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİRSİPAHI, Cemil, 1975, Türk Halk Oyunları, İş Bankası Kültür Yayınları, Folklor Anısı 2, Ankara
- EKİCİ, M. Sena, (Yrd. Doç. Dr.) 1998, Muş Dosyası, Muş Vakfı Yayınları, İstanbul,
- GAZİMİHAL, 1991,1993,1994 Mahmut Ragıp, Türk Halk Oyunları Katalogu I-II-III., 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÖRSEL TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, 1984, Cilt 5, İstanbul, ,s.929-941
- HEKİMOĞLU, Saim F.,1968, Muş Ağzı Üzerine Bir Çalışma, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Basılmamış Bitirme Ödevi, Ankara.
- KARAHASANOĞLU ATA, Songül, 2000, Muş İli Halk Müziği Derlemesinin Öyküsü, Müzikoloji Derneği Sempozyum Bildirileri, Kitap Matbaacılık, İstanbul
- _____, 2000, "Muş Halk Mutfağı" *Folklor Edebiyat Dergisi* Halk Bilim Özel Sayısı, Ankara.
- _____, 2002, "Havada Bulut Yok Türküsü Üzerine Üç Saptama" *Folklor Edebiyat Dergisi*, Sayı 29, Ankara.
- _____, 2002, "Muş Manileri" *Motif Dergisi*, Sayı 29, İstanbul.
- SAN, M. Salih, 1947, Dün ve Bugün Muş, Erciyes matbaası, Kayseri.
- SU Ruhi, 1994, Türk Halk Oyunları, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- ŞENEL, Süleyman; 1998, Cumhuriyet Döneminde Halk Müziği Araştırmaları, Folklor Edebiyat, Sayı 17, Ankara.
- ÜNGÖR, Etem Ruhi, 1969, "Halk Çalgıları Üzerine İnceleme Gezisi Notları 6", Musiki Mecmuası 252, İstanbul.
- YÖNETKEN, Halil Bedi, 1945, Muş Vilayeti Müzik Folkloru., Varlık Dergisi., Sayı 14. İstanbul.
- YURT Ansiklopedisi, 1982-83. Anadolu Yayıncılık AŞ, İstanbul.